

Nagyságos asszonyom,

mélységes gyászomat jelentem.²⁶ Úgy érzem, hogy ebben a gyászban némának kell maradnom, mint egy családtagnak, hiszen az elhunyt a mi nagy családjunkhoz tartozott, a legnemesebb és legtisztább értelemben író volt, lélekben állandóan közöttünk és velünk élt s én kisgyermekkoromtól fogva szerettem, tiszteltem, bámultam őt. A közeli napokban leutazom szülővárosomba s akkor — ha megengedi — személyesen is tiszteletemet teszem.

Hódolattal és kézcsokkal híve :

Kosztolányi Dezső

(A nagy alakú kartonlap bal felső szegélye mentén lévő nyomtatott cím alatt itt még : Tel. 530—55. A borítékon : Őnagysága özvegy Milkó Izidorné úrasszonynak Subotica (Szabadka). A boríték hátsó részén a zöld festékekkel átnyomott Magyar Pen Club szöveg helyett : Kosztolányi Dezső I., Tábor-utca 12. Címeres pecsét.)

V. KOVÁCS SÁNDOR

GRELL JÁNOS IRODALMI MUNKÁSSÁGA

I.

GRELL ÉS A „FELVIDÍTÓ” SOROZAT KÖTETEI

Új nevet kell bejegyeznünk a XIX. század magyar irodalmának történetébe : Grell Jánosét. Személyéről alig van valamiféle biztos tudásunk. Nemcsak Szinnyi nem tud róla, de más bibliográfiai, vagy életrajzi összeállítás épp úgy nem említi, mint ahogy lexikonaink sem ismerik. Feltűnő, hogy Kazinczy levelezésében sincs róla szó. Nevét — jelenlegi ismereteink alapján — csupán a sárospataki kéziratár híres „*Felvidítő*” sorozatának néhány kötete őrizte meg számunkra.

Pedig mint íróember nem jelentéktelen. Korábban ismert verseskötetén¹ és fordításán² kívül nemrégén egy újabb munkája került elő a budapesti Vörösmarty Mihály gimnázium könyvtárából.³ Az eddig ismeretlen kéziratot lelet korábbi írásaival együtt igényt tarthat az irodalomtörténészek figyelmére is, és ezért érezzük indokoltnak Grell János irodalmi munkásságának rövid ismertetését.

Személyére vonatkozólag közvetlen forrást egyelőre nem ismerünk. Ez talán azzal is magyarázható, hogy haladó világnézetű író létere az I. Ferenc-i reakció éveiben nem kereshette a nyilvánosságot. Kénytelenek vagyunk hát rávonatkozó ismereteinket csupán írásából összefoglalni. Életkorának megállapításakor egy versében tett kijelentése kínálkozik kiindulópontul, melyben ötven évesnek mondja magát.⁴ Alapul véve a versek összeírásának⁵ idejét, 1828-at, Grell tehát a XVIII. század 70-es éveiben, de mindenesetre 1779 előtt születethetett. Munkáiban megnyilatkozó életszemlélete köznemesi származásra utal. A Martinovics-szervezkedés idején legalább 16 évesnek kellett lennie. Nem lehetetlen, hogy a jakobinus eszmék is

²⁶ Milkó Izidor 1932. április 21-én, csütörtökön halt meg (Bácsmegeyi-Napló. 1932. április 22. 8. l.). Temetésének napja : 1932. április 22 (uo. április 23. 5. l.). A temetésen elhangzott beszédek 1. uo. 6. l. ; Bródy Mihály beszédét : Kalangya 1934. 639. l.

¹ „Felvidítő. [X. Darab. Jull.] [Grell Jánostól] 827 [N. O. K.] A 80 lapsos füzet végig Grell írása. A 35—36. l. hiányzik. Kézirattári száma : Kt. 132. Idézése a továbbiakban : *Juli*.

² „Felvidítő. [XXI. Darab.] Marokkói Levelek. [829] N. O. K.” A címlap hátlapján : „Marokkói Levelek [Arabsból] : Frankfurba és Lipsiába 1784” Utána más kézzel : „Fordította G.(rell) J.(ános).” A monogram feloldása ceruzával. XX. századi bejegyzésnek látszik. A 177 lap terjedelmű fordítás végig Grell írása. Kézirattári száma : Kt. 134.

³ Ez a kötet a külső és belső érvek alapján Grell leghitelesebb kézírata. Címlapja : „Grell Jánostól [Háromszáz harmiac három, [333] Epigrammák, [14° Darab.] Felvidítő. [XX° Kötet. [1828] N. O. K.” — (A továbbiakban : 333 Ep.). 8 r. 114 szíjan levél, 16 × 10 cm, puha kartonkötéssel. A címlap előtt négy üres előlap, majd 216 szíjan lapon találhatóak a versek I — CCCXXXIII-ig. Az utolsó nyolc lap ugyancsak üres. Jelenleg a sárospataki kéziratár tulajdona. Jelzete : Kt/a 200. Ezúton köszönöm meg Pech Zoltán volt tanáromnak, a Vörösmarty-gimnázium tanári könyvtára kezelőjének azt, hogy mindenkor lekötetező szíveséggel tette lehetővé számomra a kötet tanulmányozását.

⁴ 333 Ep. XV. sz. Itt említi meg, hogy legutóbb Pogány Péter *Kik üjtötték a szőke atakt Felvidítő?* c. kiténő tanulmánya (Ethnographia, 1958. 93—115.) a szózáttal kapcsolatban nemcsak két alapvető problémát old meg véglegesen (N. O. K. = Nánási Oláh Károly; Papszász György kiléte), de kísérletet tesz Grell személyének felcserzésére is (l. l. 1. 16. j.). Érvelése tisztetős, úgy látjuk azonban, e rendkívül tisztázatlan kérdés m g további kutatásokat igényel.

⁵ Azt, hogy másolattal, pontosabban tisztázattal van dolgunk, bizonyítja az, hogy az epigrammák több darabja ismételtelen belekerült a gyűjteménybe részben változatlan (24. sz. *Magyarné* ; 112. sz. *Magyarné*, stb.), részben stílus szempontjából változtatott szöveggel (171. sz. *A kétkedő* ; 202. sz., *Vad Tamás úr* stb.).

hatottak rá, legalább is ezt sejteti egy-két radikálisabb hangú verse és sokszor meglepően felvilágosult véleménye.

Iskoláit Sárospatakon végezhetette. Valószínűleg a *ius publicum* tudományával foglalkozott és majdnem bizonyos, hogy tanára volt az országos hírnevű Kövy professzor, akiről epigrammát is írt. Műveltsége amolyan *ex omnibus aliquid, ex toto nihil*. Latin irodalmi ismeretei nem terjedtek túl az iskolai studiumok anyagán, érdeklődése azonban eléggé széleskörű volt. Értette a latinon kívül a németet, s talán az olasz nyelvet is, és az is megállapítható, hogy nem volt járatlan a képzőművészetben sem. Szerelmét, Julit, egész ciklusban énekelte meg s egy versében⁶ például éppen arról beszél, hogy annak hajfürtje mintája lehetne akár Van Dyck, akár Rubens ecsetjének. Az általa emlegetett Juliáról semmi közelebbit nem tudunk azon kívül, hogy később Grell felesége lett. Erről maga a költő tudósít ciklusa utolsó darabjaiban. Sokoldalú érdeklődésére vet világot az is, hogy feljegyzései között fennmaradt egy rövid „*Tót népdal*”⁷ és egy nyelvészetiileg nem jelentős, kún nyelven írott szöveg.⁸

Baráti köréből senkit nem ismerünk. Egyetlen biztos adatunk az, hogy ismerte Berei Farkas András vándorló fűzfaköltőt, akit sok epigrammájában neveltségessé tett. A vele szemben alkalmazott gúnyos hangot azon kívül, hogy Berei Farkas minden érdem nélküli versfaragó volt, elsősorban az magyarázza, hogy a gyökeresen reakciós költőt alapvető világnézeti különbség választotta el Grelltől.⁹

Nem tudjuk meghatározni Grell életútját, csak annyi látszik valószínűnek, hogy az 1820-as években és még a 30-as évek elején is Sárospatakon tartózkodott. Ez az évtized ugyanis a „*Felvidtő*” sorozat keletkezésének ideje és Grellnek úgy látszik nagyon sok köze van ehhez a híres gyűjteményhez. Kiderült ugyanis, hogy a „*Felvidtő*”-k máig ismeretes darabjai közt senki sem rendelkezik önálló kötettel, kivéve Grellt. Három kéziratok könyvben találhatóak meg munkái. Ezzel szemben mások szerzőségére csak egyes darabok esetében van utalás. Hozzá kell még tennünk, hogy a további tanulmányozás során majd minden kéziratot kötet utolsó lapjain, tekintet nélkül azok tartalmára — bizonyára az eredetileg üresen maradt helyeken — „Grell” szignálású epigrammák és versek bukkantak elő. Végül azt is meg lehetett állapítani, hogy az egész „*Felvidtő*” sorozat 2049 lapja közül 1818 lap Grell kezeírásával készült. Egyetlen kötet származik csak teljes egészében idegen kéztől,¹⁰ de ennek címlapja szintén Grelltől való.

Mindezekből következtetve nem járunk messze az igazságtól, amennyiben őt tekintjük nemcsak a „*Felvidtő*” sorozat egyik másolójának, de egyben összeállítójának és a leírások fő irányítójának, ha ugyan nem az ő nevéhez kell fűznünk az egész sorozat megszületését. Ezt eldönteni azonban mai ismereteink alapján végérvényesen még nem lehet.

II.

KÖLTÉSZETE

Grell, verseinek tanúsága szerint tájékozott volt a magyar közéletben, a perspektívátlan provincializmus teljességgel hiányzott költeményeiből. Epigrammáinak zöme sem más, mint különféle eseményekkel kapcsolatos állásfoglalás hol kiélezett, hol letompított tendenciával.

Politikai verseiben gyűlölettel támad Bécsre, de méginkább azokra a magyar főurakra, akik az osztrák kormányzat kiszolgálói voltak. Velük szemben kíméletlen:

— — — — — a mágnások

A magyar vért korcsosítják,
Ellenségink szaporítják,
Kik ha felnőnek idővel, —
A magyart nyomják erővel,
Kár hát azt szaporítani,
A mit ki kéne irtani.

⁶ „*Julim hajfürtje.*” Juli, 62. l.

⁷ „*Felvidtő* [VI.] Nóták. [2.] 1824”. A CCIII. sz. dal a 199. lapon.

⁸ „*Felvidtő* [114k] Egyveleg [140] 1824 N. O. K.” 57. l. Kt. 129.

⁹ Kéziratok munkái teljes mértékben igazolják ezt. L.: *Széchnyi Könyvtár*, Oct. Hung. 383, Oct. Hung. 384, Oct. Hung. 402, Quart. Hung. 230, Quart. Hung. 2693. Ez utóbbi Mátray Gábor 1869-ből származó feljegyzéseit is tartalmazza „*Rövid jegyzemények Farkas András életiratahoz*” címmel (p. 1a–1b). Ebből kiderül, hogy Berei Farkas 1777-ben született, „működését már a XVIII-ik század utolsó évtizedében kezdte meg s folytatta a következő három évtized alatt...” Halálának időpontja nem ismeretes. Minthogy azonban „megjárta a hazát,” „bebarangolta az ország nagyobb részét”, Grell tartózkodási helyének földrajzi meghatározásához az ő életrajzi adatai semmi biztos tájékoztatót nem adnak. Meg kell még említenünk, mivel Berei Farkas András költői működése minden szempontból értéktelen s a hazafiak gyalázásában merül ki, nem csekély meggömbösnéssel olvassuk Alszechy Zsolt megállapítását, miszerint Berei Farkast „Petőfi legigazabb előhírnökei közt” kell számontartanunk. (*Epigon lírikusaink a XI° századig*. Itk. 1917 : 429.)

¹⁰ „*Felvidtő* [XXVIII] Diaetái Beszédék.” 195 p. Rendkívül gondos írás. Kt. 138.

— írja Bécs c. versében.¹¹ Az ilyen éles hang a századforduló első évtizedeiben eléggé ritka. Más verseiben keserű gúnnyal ront neki az olyan gerinctelen aulikus magyar főúr típusának, aki érvényesülése érdekében kész megtagadni magyarságát gondolkodásában, ruházatában, nyelvében és minden szokásában, aki feslett erkölcsi életet él és mások kegyeit keresve kész bármiféle aljas szolgálatokra is:

Az előmenetel.

Ha előre akarsz menni,
Vagy becsületre szert tenni:
Borotvánd le bajusodat,
Frizérodz fel a hajadat,
Frakkba jársz s bő bugyogóba,
Jártas légy a német szóba,
Neszőlj magyarul nagyoknál,
Csapodárkodj a dámáknál,
Hízkelj és szént mutassál
Hogy bölcs embernek tartassál. —
Ne mond ki szived érzését,
Hagyd hejbe mások tettzését.
Magad más ellen ne szegezd
Ha kell a vért víznek nevezd.
Ha mindent e szerént teszel,
Úgy bölcs és becsületes leszel.

(333 Ep. CLXXXIX.)

Meglepő világossággal látja az osztrák kormány intézkedéseinek lényegét. Tiltakozik az ellen, hogy „... Bécs a sok aranyokat papírosért beszédeti”, rámutat arra a megvesztegető politikára, amellyel a gazdag magyar főurakat kiténtetések és más egyebek ígéretésével Bécsbe csalják, míg végül is ott költik el minden vagyonukat. Ezek számára a haza, a becsület fogalma már nem jelent semmit, egykor vért ontottak érte őseik, „Most könnyű szert rá tenni, — Pénzért meg lehet venni.”¹² Méltán panaszkodik hát Grell, hogy csak az osztrák elnyomó hatalom emberei és az őket kiszolgálók élhetnek emberi módon, a becsületes hazafiak nem.

A szerencsétlenség oka¹³

Nem tsuda hogy gyászos bú, s baj közt hányatik éltem
És hogy ezen földön szenvedek ennyi sokat.
Mert Magyar Országom kétfélek boldogok: úgy mint
Egyike a német másika a csapodár.

(333 Ep. CLV.)

¹¹ 333 Ep. 183.

¹² „Az olcsó becsület.” 333 Ep. 225. sz. Ugyanez a keserűen éles hang található később Petőfi: „Haza tértem” c. versében is.

¹³ Fel kell hívnom a figyelmet az alábbi, 1821-ben névtelenül kiadott epigrammára:

Fortuna és Kupidó
Nem tsuda hogy nekünk, sok baj közt hányatik éltünk,
És hogy alig pislog ránk valamely deli fény. —
Mert rövid éltünknek két fő kormányai gyávák,
Egyike asszony tsak, másika vaksí gyerek.

(Szép-Literatural Ajándék, 1821. 41.)

Az egyezések itt épp oly nyilvánvalóak, mint Grell egy másik epigrammájának esetében, amely szintén érdemes az összevetésre.

Grell szövege:

Ádám álma
Ádám aludt s magát nem védelmezhetette,
Hogy belőle az Úr Évát teremtette.
El vevé, hogy velle enyhülne fájdalma —
Ahl első álma volt leg végső nyugalma.

(333 Ep. 227. sz.)

Névtelen szerző:

Ádám első reggele
Hogy felébredt Ádám álmából,
Midőn az Isten oldal-csontjából
Fetességét Évát teremtette,
Szemét bámészon rá meresztette,

Ezért mondja másutt, hogy „Német közt jót remélni” annyi, mint „Jégre házat építeni”. S nyilván nem véletlenül fejtegeti a szabadság nagy jelentőségét sem, hivatkozva mindazon korabeli friss eseményre, amelynek háttérében a népek szabadságvágya húzódott meg.

A szabadság

Egyedül a szabadság, a
Mi teszi az életet
A halandók boldogsága
Csak ebbe hejheztetett
Szabadság az élet
Öröme s vidámsága
S minden java semmivé lett
Csak vadon pusztaság a.
Ezt mind egyaránt szeretik
Mindenféle nemzetek
Ezért a kotzkára vetik
Javokat és életek.
A szabadság kedvéért foly
A vér patak módjára
Ezért fogott nem rég Nápoly
Fegyvert a királyára.
Mít mivel a vad Frantzia
S miket el nem követett
Szabadságáért Anglia
Ezért eddig miket tett.
A szabadság a magyarnak
Oly lelkes tulajdona
Mellyért a mennyei karnak
Is ellene állana.
Ígérj annak szabadságot
Ki rab tömlőcét üli
Fogadom a szabadságot
Annál többre betsülli.

(Juli, 28—29. l.)

A hazafias meggyőződésű Grell nemcsak Bécs ellensége, de üldöz mindent, ami a külföldi szokások és idegen nyelvbeli kifejezések térhódítását elősegíti, — ugyanakkor mégsem megcsontosodott konzervatív. Érdekes idézni e tárgykörből egyik költeményét, amelyben a „náj-módiás gravátlit” teszi az akkor oly könnyen osztoztatott rablánc anticipáló jelképévé.

Artzát s deli természet csudálta,
Létét az Égnek buzgón hálálta,
Uram! — szől — szedj ki minden csontokat
Testemből, s formálj illy asszonyokat.
Ah! mert nem tudta, hogy első álma
Vólt élte végső csendes nyugalma!!!

(Szép-Literaturai Ajándék, 1825. 176.)

Végül hasonló a helyzet egy harmadik verssel is:

Grell:

Egy részeges testamentuma
Sírkövem fedelére
Mindedjék szegletére
Ahányszor fér annyiszor
Ezt írjátok: bor! bor! bor!

(333 Ep. LXXII.)

Névtelen szerző:

Egy nagy ivó testamentuma
Sírkövemre ezt kell metszeni annyiszor,
Valahány sor lefér arra e rövid sor:
Bor, bor, bor,
Bor, bor, bor.

(Szép-Literaturai Ajándék, 1926. 110.)

Figyelembe véve azt, hogy az idézett epigrammák ötleiben, fordulatokban, szókapcsolatokban egymással szoros rokonságot mutatnak, a *név nélküli* publikálási mód arra enged következtetni, hogy a szerző egy személy, s ez talán Grell János.

A Gravátlis

Örvöt hordol a nyakadon —
Jól teszed, hogy szoktatod,
Majd ha nyakvas tevődik rá,
Könnyebben hordozhatod.

(333 Ep. 253. sz.)

Itt kapcsolódik költészete a nyelvújítás és nyelvművelés kérdéséhez is. Grell több versében beszél erről,¹⁴ de nem áll határozottan sem az orthológusok, sem a neológusok oldalára. Jóllehet nem ismeri fel a nyelvújítás politikai jelentőségét, a magyar nyelv mellett azonban a leghatározottabban állást foglal, sőt még egy új szót is alkot.¹⁵

Az általánosságban megfogalmazott országos kérdéseken túl Grell szint vall az egyes társadalmi osztályokkal kapcsolatos felfogásáról is. Epigrammáiban megnyilatkozó társadalomkritikája eléggé széleskörű, de csak a főnemességről és a főpapságról szólóak hatolnak mélyebbre. Célba veszi a főrangúak nevelésében görcsös ragaszkodását a nemesi „y”-hoz, kigúnyolja a műveletlen nemesi kisasszonyokat. Szatírába hajló verseiből teljes biztonsággal meg lehet állapítani, hogyan látta a bárók és mágnások szerepét az 1820-as években és milyen elmarasztaló véleménnyel volt róluk.

A nyilvános jel

Bárók, mágnások tűznek mejjeikre keresztet ;
Hogy mik az országban, azt mejjeiken viselik.

(333 Ep. CLXXXVII.)

Icarus

Költésnek tarták Icarust, hogy nap fele menvén
Szárnya el olvada így önmaga vízbe bukott.
Nem költés vigyáz nemesink közt hány Icarust látsz
Mint mász fel fel fel, s bukva terül lefelé.

(Egyveleg, 301. l. Kt. 136.)

Amikor a klérusról ír, a szatirikus módszer alkalmazásával fokozza ítéleteinek élességét. Nem kíméli sem a felső-, sem az alsópapságot. A magas klérus moralitása épp oly könyörtelen megvilágításba kerül a Jacopo Sannazaro nyomán készült „A VI. Sándor pápa sirverse”-ben, mint az alsópapáé számos más versében. Antiklerikális epigrammáiban különös nyomaték-kal emeli ki a túlvilági boldogság hirdetése és az egyház által gyakorolt földi vagyongyűjtés ellentmondásos voltát.

A pap

Dicséri a más világot
Mert ott ér fő boldogságot
Útját mégis halasztja
Nem szeretne oda menni
Sákját el nem szabad vinni
Azt e földön hogy hagyja ?

(333. Ep. 288. sz.)

A polgárságnak — a tőkével nem rendelkező szegényebb kisnemes szemével nézve a kérdést —, éppen a pénzszerzést rója fel. Egy verse szerint a „polgárok mind hiúzok”, mert „Ravaszul tsalárdkodnak”.¹⁶

A jobbágyokról nem beszél soha rosszalóan. Látja kiszolgáltatott helyzetüket, de látja erejüket is. Több versében elítéli a jobbágyelnyomás különféle módszereit s vallja, hogy a jobbágyiságnak joga lenne mindezeket visszafizetnie. Grell azonban — társadalmi helyzetének megfelelően — elzárkózik a parasztforradalom gondolatától.

¹⁴ „*Malum necessarium*.” 333 Ep. 234. sz. ; „*A nyelvművelők*”, 333 Ep. LXXV. sz.

¹⁵ Áltány: 'tömeg, csoportosulás'. Az EtSz csak hangalakilag egyező szóról tud (I. 86.).

¹⁶ „*Az okos oktalanok*.” 333 Ep. LXXVI. sz.

A bot

A kor szellem el felejtette
Bot kés a gyermek kezébe —
A botot az Úrtól el vette
S adá a paraszt kezébe
Senki sem érte ezt ésszel fel
Bot a paraszt kezébe nem kell.
A paraszt érzi a bot sullyát
S száz évektől gyűlöli urát,
S könnyen támadhat olyan óra
Melyben új Dózsa lesz s új Hóra
S méltán fenyíti meg azt aki
Kézéből a botot adta ki.

(Diätai jegyzetek, 156. l. Kt.137.)

Nemcsak egyes társadalmi osztályok bemutatása található meg Grell költészetében, hanem bizonyos típusok rajza is fellelhető benne. A korabeli nemesi bíráskodás jellemzésére megverseli Anaxagoras közismert hasonlatát.¹⁷ Epigrammát ír a tort adó városról, melynek fiskusa halt meg: Mint kiderül, nem halotti torról van szó, hanem vidám ünnepegről, mivel a fiskus halála egyúttal a város szenvedéseinek végét is jelenti.¹⁸ Erős Csokonai reminiscenciát árul el egy zsugoriról írott sirverse, aki holta után azért kesereg, mert sírfeliratát bárki ingyen olvashatja.¹⁹ Az ügyvédek „rossz” hírért Grell is öregbíti egy bizonyos Bükkesiről szóló epigrammájában.

A szava tartó ember

„A szomszédod tsak káradat
Akarja” mond Bükkesinek
Ügyésze „de én javadat
Hidjél szívem érzésinek.”
Szavát bezeg meg tartotta
Javából ki pusztította.

(333 Ep. CXXXVI.)

Népies költeményeinek nagy száma azt bizonyítja, hogy eredményesen próbálgatta a népdal-stílust. Epigrammáinak csattanóiban is közkeletű szólások ismerhetők fel.²⁰ Tema-

¹⁷ „A törvény.” 333 Ep. LIII. sz.

¹⁸ „A tort adó város.” 333 Ep. CXII. sz.

¹⁹ „Sugori sirverse.” 333 Ep. CI. sz.

²⁰ Érdekes problémákat vet fel „A vén házaspár” című költeménye, melynek szövege a következő:

Hogy érhesen boldog véget
Az öszker házasedott.
Társul vevé a vénséget
Vig lakodalmat csapott.
De mi haszna ha nem legény
Öreg matka vén völegény
Kender gyeplő kender hám
mind a kettő rossz szerszám.

(333 Ep. 286. sz.)

Grell ezzel nem jelzi — ellentétben általános gyakorlatával —, hogy ismer ehhez hasonló szöveget. Pedig könnyen megállapítható, hogy a költemény második fele nem Grelltől származik. Közel áll hozzá Pálóczi Horváth Adam „Rossz szerszám” címen feljegyzett táncdal szövegének kezdete:

Nemes ember, szür dolmány, fakó kocsí kender hám,
Már e bizony mind a kettő rossz szerszám.

(Ötödfélszáz Énekek, Bp. 1953. 391. l.)

A Pálóczy-gyűjtemény kritikai kiadásának jegyzetel (dallamáról: 664. lap; szövegéről: 847. l.) ismeretlen eredetűnek mondják a dal szövegét és kezdősort egyaránt. Az utóbbi variációira történik ugyan utalás, de ezzel kapcsolatban érdemes még Arany „Vágtat a ló” c. versének utolsó soraira is felfigyelni:

Fakó szekér — csepü szerszám —
Lovag — kocsis — niessze marad.

valamint Mikszáth egy novellás kötetének címére: *Öreg szekér, fakó hám* (1901). Mindenesetre megállapítható, hogy „A vén házaspár” c. vers egy újabb és a Pálóczi Horváth-féle gyűjtemény népszerű táncdalának teljesebb változata.

tikája szintén jellemző : a szerelem és a házasság foglalja el benne a legnagyobb helyet. Hangjuk pedig emlékeztet valamelyest a Faludi-korabeli asszonycsúfolók hangjára.

Lotti kérdése

„Kedvelsz-é engem boldog leszek egy szavad által” —
Lotti te ezt kérdéd? — „Nem” leszen a felelet.

(333 Ep. 250. sz.)

Búcsú vétel

Pista sír hogy kedvesétől
Őrök búcsút kell venni —
Kati — könnyez — attól fél hogy
Pista nem fog el menni.

(333 Ep. 279. sz.)

A házasság

A házasság bú szerzője
Öröm s vigság temetője.
A nyugalom koporsója
Bolondok egérfogója.

(333 Ep. III. sz.)

A népies hangszerelést alábbi versében érte el maradéktalanul :

Paraszt Dall

(nincs okosabb, mint a ló)

1. Az állandó szerelem
Merő kín és gyötrelm
Nincs jobb mint a könnyű szív
Aki egy Lyányhoz sem hív.

2. Bolond ki egyet szeret
Szeress Leánt ezert
Nállok úgyis már szokás
Ma egyik kell, holnap más.

3. A Lyányokkal kötődök
Egyikhez sem kötődök,
Akár szeret, akár nem
Fejem falba nem verem.

4. Bár magadhoz csatolnád
Hajlik a lyán mint a nád
Mikor téged ölelget
Nekem szemmel integet.

5. Ha hát őket megcsalom
A kölcsönt vissza adom
Csalni kell a Lyányokat
Vissza adjuk tromfjokat.

(Juli, 77. 1.)

Grell szerelmi költészetének legjobb ihletője Juli, későbbi felesége volt. Noha a szokványos udvarló formulákon kívül nem tudott mást nyújtani, van valami sajátos színezete szerelmi költészetének azáltal, hogy Júlia magyar voltát minduntalan kiemeli. „Magát magyarul hordja, — A módinak nem bolondja” — írja „Az én szerelóm” c. versében. Megvet minden fényűzést és ezekkel Júlia természetes szépségét állítja szembe. Szerelmének csokonaias finomsággal megrajzolt arcképe — a formailag sikeres Himfy-strófiával — méltán lett a hozzá intézett kötet megnyitó versévé :

Az én Julim

A nap fénylik Júliának
Ragyogó kék szemében.
Hajnal hasad ortzájának
Bájos kellemében.
Szökés haja a vállára
Lengedezve elterül
Rózsaszínű ajkákára
Ámor pajkoskodva ül.
Szép a szeme, szép a szája,
Ditső termete s formája
Édesen foly életem
Mert én Julit szeretem.

(Juli, 1. 1.)

Sok erotikus epigrammát is írt. Egész sor élénk, ötletes, nem egyszer nyomdafestéket sem tűrően sikamlós verse maradt fenn. Költészetének java természet azonban nyilvánvalóan

nem itt kell keresnünk. *Költői munkássága főleg a magyar epigramma története szempontjából jelentős.* Míg korabeli költőinknél az epigrammairás inkább csak átmenet volt, Grellnél gyakorlattá vált. Noha darabjaiban világosan felismerhető a Kazinczy-féle klasszicizáló oktató tónus, de túl is jutott ezen. Valamiféle romantizáló, szélesebb tematikájú, politikusabb és népiesebb tartalom keveredik epigrammáiba.

Jelentőségük is nagyobbnak tűnik Vitkovics és Szentmiklóssy ekkor már időszerűtlenné vált, merev klasszicizmust képviselő epigrammáinál. Vitkovics vallásos frázisai és I. Ferencet, mint „népeinek atyját” ünneplő darabjai éppúgy, mint Szentmiklóssy elvont, esztétizáló, szenteciózus bölcselkedései aligha vetélkedhetnek Grell Jánoséival.

III.

PRÓZAI MŰVEI

„Törédék a házasságról”

Grell egyetlen eddig ismeretes, 1830-ban írt tanulmánya.²¹ Címe nem a dolgozat töredékességét akarja kifejezni, — minthogy ez befejezett egész —, hanem a házassággal kapcsolatban felvetődő gondolatok találmokra kiragadott voltát. Grell egész munkájára jellemző a felvilágosult szemléletmód. Különösen Rousseau hatása nyilvánvaló. Grell is hanyatlást lát a társaságok beálltával a fejlődésben és szerinte sincs más megoldás, mint a természethez, a természetességhez való visszatérés. Úgy látja, hogy ez a tökéletes boldogság egyedüli kútforrása.

A *Törédék* bevezetőjében Grell sorra veszi az ókori népeket és megállapítja, hogy mind a zsidóknál, mind a görögöknél, vagy rómaiaknál lehetséges volt a nemzetiségen belüli házassóság.

„Ezt, — folytatja gondolatmenetét, — átkozza a keresztény vallás, kárhozatos bűnnek tartja, vérparáznaságnak nevezi, Isten haragjával pokollal fenyegeti s ha nem sajnálod a pénzt szórni ez iszonyatos bünt bűntetlen tehedd, a pápa magára veszi s bűnöd megbocsájtja, — bolondság !”

„Nézünk, vajjon bűn-é ez ? — Tartsa bűnnek a civilisált világ, én a természet törvénye szerént bűnnek nem veszem . . . A természet hímet és nőt alkotott, a páros életet először a szerelem szülte, később a társaságok beállásával a szerelem hejjét a haszonvágy foglalá el.”

„Leg elsőbe a papi áldást törleném el, . . . az ember változó, mint a természet, mire epekedve vágyott, holnap undorodik tőle, nem kell, ma életét odaadná mátkájáért, holnap kész volna vérét ontani, ha nőjétől, vagy férjétől szabadulhatna. — Nem szabadulhat ! Örökre leköté a papi szó ! . . . Az ember szabadon született és szabadságát a legnagyobb kincsnek tartja. De házasságakor a papi szó megfosztja szabadságát . . .”

„Mindezeknek véget vetne egy olyan forma törvény mely Napoleon alatt készült Franchonban, mely a házasságot csupán polgári szerződésnek tekinti, a mint a pár önkénye szerint szerződik évekre, hónapokra hetekre vagy csak napokra. Ez leg jobban megegyez a természettel . . . Az ember a természethez közelebb állna, pedig bizonyos hogy minél közelebb van az ember a természethez annál közelebb van a tökéletes boldogsághoz.”²²

Grell fejtegetései természetesen sok problémát rejtenek magukban. De a pénznek a házasságkötésre és az egyházi gyakorlatra kiható szerepének felismerése, a megoldásra való törekvés ugyanúgy figyelmet érdemel a tanulmányban, mint a *polgári házasság bevezetésének gondolata*, melynek egyik első megfogalmazója Magyarországon.

„Marokkói levelek”

Grell fordítása már tárgyválasztásánál fogva is jellegzetes. Ez ugyanis Johann Pezzl 1784-ben *„Marokkanische Briefe”* címen,²³ név nélkül kiadott, rendkívül figyelemre méltó politikai röpiratának első teljes magyar fordítása.²⁴ Ha visszaemlékezünk Grellnek költeményeiben kifejtett nézeteire, nincs szükség különösebb magyarázatra, miért éppen ilyen munkát ültetett át magyarra. A fordítás ténye mindenesetre a már eddig felvázolt egyértelműen haladó Grell-kép hitelességét erősíti meg. Grell ebben az esetben olyan fordító volt, aki azonosította magát a könyv eszméjével. Igazolja ezt a megállapítást az a tény is, hogy eredeti munkáiban Pezzl röpiratának számos gondolata fellelhető.

A könyv legterjedelmesebb része a kereszténység kritikájával foglalkozik. Tíz fejezetben keresztül elemzi a keresztény vallás mibenlétét, tanításait és szervezeti felépítését. Pezzl

²¹ „Fel-vidító | XXVI. kötet | Diaetai Jegyzetek | 830.” Kt. 137. 150–154. l.

²² Uo. kihagyásokkal.

²³ *Marokkanische Briefe, aus dem Arabischen.* Frankfurt und Leipzig. 1784.

²⁴ L.: a 2. jegyzetet.

például felhívja a figyelmet az *Énekek Éneke* profán jellegére.²⁵ Majd a biblia további taglalásakor idézi az Újtestamentumból „a legszerencsétlenebb mondás”-t: *Compelle eos intrare*. Mellékelten közöl egy angol statisztikát is, mely szerint a fenti citátummal szentesített erőszakos térítések következtében addig 11,419200 ember pusztult el.

Érdekes a „kereszténység szerzőjéről” szóló kitétel is:

Pezzl :

Grell :

Einer der besten deutschen Köpfe hat eine neue Idee über Kristum gewagt. Er behauptete, dass der Zweck Jesu nicht der gewesen sei, ein überirdisches Reich zu gründen, sondern sich im politischen Verstande zum König der Juden auszuwerfen.

Egy, a legokosabb németek közül, új ideát tanított a Xtusról. Azt állította, hogy Xtus célja nem az volt, hogy mennyei országot állítson, hanem politikai értelemben legyen a Sidók királya.

(90.1.)

(39. 1.)

Nem tudjuk, kire céloz itt a szerző, de nem lehetetlen, hogy Thomas Münzerről van szó: Az egyházatyák csalhatatlanságáról és a zsinati határozatok tekintélyéről szólva a röpirat eddig hideg tárgyilagosságú hangja itt gyakran csap át „marokkói terminológiával” dolgozva szatirikusba.

Pezzl :

Grell :

Man sagt, ein solcher Diwan sei infalliber : wer wird daran zweifeln ? — Er besteht ja aus Menschen.

Azt tartják, hogy az oly Diván csalhatatlan ; Ki kételkedne benne ? — Hisz az is emberek-ből van.

(102. 1.)

(45. 1.)

Megtalálható itt a niceai zsinat egyik nevezetessége is, „amikor Ariust elkárhóztatták, ki a konszubstantiatioval nem volt egészen megelégedve”. A hagyomány szerint az Ariusra kimondott végzést két, időközben elhalt püspök is aláírta, kik csupán névaláírásuk idejére támadtak fel s utána újra meghaltak.

A továbbiakban a pápa és a jezsuiták működését éri bírálat.

Pezzl :

Grell :

Die Janitscharen des Papstes die Jesuiten . . . sie erhielten die Welt absichtlich blind, um sie desto bequemer nach ihren Absichten leiten zu können. Das Monopol der Schulen, in allen Katholischen Provinzen that ihnen dabei treffliche Dienste.

A jezsuiták a pápa janicsárjai . . . szánt szándékkal vakon tartják a világot, hogy annál könnyebben tzélok szerént vezethessék. Minden katolikus tartományokba az oskola monopoliuma derék szolgálatot tett nékik.

(117. 1.)

(52. 1.)

A gyónást már korábban elítélte, mint egyházi szokást, ezúttal politikai viszonylatban támadja, példaként említve a genovai forradalom eseményeit.

Fokozott figyelmet érdemelnek Pezzlnek azon elgondolásai, amelyeket elmond, vagy javasol a nép neveléséről, az irodalom és a tudomány megbecsüléséről. Mindezek Grell számára nemcsak tanulságosak lehettek, de a magyar viszonyokra vonatkoztatva, egyes tézisei el is gondolkoztathatták őt a megoldás lehetőségeiről.

A szóbanforgó rész kiindulópontja a következő :

Pezzl :

Grell :

Es war eine Zeit, da unter unsrem Horizont die schwarze Legion im Allenbesitz der Pedanterei war, die man damals für Gelehrsamkeit hielt ; . . . Diese Zeit ist vorbei, aber die Vorurtheile jener Zeit sind noch nicht ganz entworzeit.

Volt idő, amejbe a Fekete Légió a mi horizontunk alatt egyedül való birtokában volt a pedántságnak, mit ekkor bölcseségnek tartottak . . . Elmúlt ez az idő, de azon idő előítéleti még nincsenek egészen kitépve gyökereiből.

(203—204. 1.)

(94—95 1.)

²⁵ „Lies das sogenannte hohe Lied, und du wirst auf Schilderungen treffen, die etwas profan scheinen : ich will eben nicht mit Grotius, und Whiston sagen, dass es ein ärgerliches, sittenverderbendes Buch sei, aber ich wundere mich doch, dass es unter den Kanonischen steht.” Pezzl, i. m. 64. 1.

Ezután rátér Pezzl az addigi nevelési módszerek bírálatára és saját elgondolásainak ismertetésére. Az oktató-nevelő munka új tartalma és formája — szerinte — a következőkben foglalható össze : a nép nevelése kizárólag világi vezetéssel képzelhető el. Szüntessenek meg mindenféle egyházi befolyást ne csak az iskolában, de a nevelés egész területén. Ezzel együtt töröljék el az olyan tárgyak tanítását, amelyeknek semmi gyakorlati haszna nincs, sőt az embereket még később is képtelenné teszik a tiszta és hasznos ideák elfogadására.

A latinnal szemben a tanítás nyelvét az anyanyelvet kell tenni. Mivel „a nép kultúrájának első grádusa önnelvi kultúrája”,²⁶ csak a nemzeti nyelven hirdetett hasznos tudományok tanításának van értelme. Véget kell továbbá vetni az egyoldalú szellemi foglalkoztatásoknak és meg kell valósítani az enciklopédikus elméleti képezéssel párhuzamosan a testi nevelést is

Pezzl :

Man lehrt den heranwachsenden Bürger vor allen Dingen seine reiche, männliche, und ausdrucksvolle Landessprache, weil man überzeugt ist, dass Spracharmuth und Ideenarmuth unzertrennbar sind ; man lehrt ihn Welt- Menschen- und Geschäftskenntnisse, foglich alle dazu führende Wissenschaften : Erdbeschreibung, Geschichte, Naturlehre, Moral, Philosophie.

Man lässt sich angelegen sein, nicht bloss seinen Geist zu bilden, man sucht auch die Kräfte seines Körpers zu entwickeln und zu stärken ; jenes zärtliche, kränkliche heft und sonnenscheue Wesen der vorigen Zeiten ist verbrannt ;

(192—193 l.)

Pezzl szerint a játszva-nevelés módszere káros. Elismeri, hogy ezt már mások is hangoztatták előtte, de úgy véli, hogy amennyire ez az elv nem új, annyira igaz és így nem felesleges ismételni sem.

A szépirodalom szerepéről beszélve felveti a kérdést, vajon milyen az írók sorsa ebben a feudális, középkor-szellemű világban? A felelet egy írotípus bemutatása. Mintha Szilveszter alakja elevenednék meg „Az apostol”-ból, magunk előtt látjuk a négy sima, szürke fal között a testileg megtört író, aki az írta való legcsekélyebb megértés jele nélkül is lankadatlanul dolgozik népéért, hogy „felebarátainak használhasson.” (seinen Mitbürgern zu nützen).

Nem kevésbé figyelmet érdemelnek a „Marokkói levelek” fejtegetései a tudománnyal kapcsolatban. Az iskola nagy jelentőségének hangoztatása mellett helyt kap itt a tudós tanárak megbecsülése is. Várható volt-e bármiféle tisztelet irántuk, amikor az egyedüli tudományosságot a teológia jelentette? Pezzl válaszul — épp úgy, mint fentebb —, megrajzol egy ilyen tudós-arcképet.

Pezzl :

Hier sitzt ein unermüdeter Professor der seine Ruhe, seine Gesundheit, alle Vergnügungen des Lebens ausopfert, um sich seines wissenschaftlichen Faches ganz zu bemeistern, es bis auf den Standpunkt der Vollkommenheit zu bringen ; oder auf ganz unbekanntem Pfaden neues Licht aufzustecken. Fragt nach seiner Belohnung : sie ist bei weiten nicht so reichlich, als die eines fürstlichen Kutschers, eines gräflichen Thürhüters. Der Mann, welcher ein ganzes Volk zu beherrschen im Stande ist, lebt unbekannt, ungesucht, und nährt mit Mühe seine darbenende Familie.

(235—236. l.)

²⁶ „Der erste Grad zur Kultur eines Volkes, ist die Kultur seiner Sprache.” Pezzl, i. m. 195. l.

Grell :

A nevedő polgárokat mindenek felett férfias és kifejező honni nyelvekre tanítják, mert meg vannak felőle győződve, hogy a nyelvbéli szegénység ideabéli szegénység is, megtanítják az embereket a világ foglalatossági ismeretére s következőképpen minden akor vezető tudományokra, földleírásra, természet tudományára, Morálra s Filozófiára.

Nem csak a lelkeket igyekeznek pallérozni, a testbeli erőt is igyekeznek kifejteni s erősíteni ; a múlt század beteges levegő s naptól féltő valósága elkarhozhatódt.

(89—90. l.)

Grell :

Itt él (!) egy fáradt (!) professzor, ki nyugodalmát, egészségét s élte minden örömét fel áldozza, hogy a tudománynak valamely nemét tökéletesen magáévá tegye s azt a tökéletesség álláspontjára vihesse ; vagy egészen esmeretlen ösvényen újj világot dugjon fel. Jutalmát kéred ? Koránt sincs oly gazdag, mint a fejedelem kocsisáé, vagy egy gróf kapusáé. Az a férfiú, ki képes egész népet megtanítani, esmeretlenül, el felejtvé él és keservesen táplálja szűkölködő házanépét.

(109. l.)

Felvetődik a röpiratban a tudományos és népszerűsítő irodalom kérdése is. Pezzl szerint a brosúrákra igen nagy szükség van, mert ezek a nép széles rétegeit vannak hivatva felvilágosítani: „Bücher bilden Gelehrte; Broschüren bilden Menschen.”²⁷ A tudomány megbecsülésének szellemében fejezi be eszmefuttatását, annak haladó szerepéről ezeket írja:

Pezzl:

Grell:

Wenn mit jedem Jahresschluss die Zahl der physischen, moralischen, und ökonomischen Vorurtheile geringer; und das Register der neuen heilsamen Erfindungen, Kenntnisse, und öffentlichen Anstalten grösser wird: so hat man es den Bemühungen der Gelehrten zu verdanken.

(242 l.)

Hogy minden esztendő végére kevesebb a phisikai, morális és gazdasági előítéletek száma s az új hasznos találmányok, tudományok s közönséges rendelkezések száma nagyobb, azt is a tudósok fáradozásának köszönhetni.

(112. l.)

Pezzl vázlatosan ismertetett, felvilágosult szellemű röpiratának lényegét talán így fogalmazhatnánk meg: harc az egyház fejlődést gátló világi hatalma és meghaladott, tudománytalan nézetei ellen, küzdelem a nép felvilágosításáért az anyanyelvű tudomány és művészet segítségével.

Nincsenek bizonyítékaink, hogyan gondolkozott Grell mindezekről, a fordítás ténye azonban távolabbi célra is enged következtetni: a propagálásra.

IV.

GRELL FORRÁSAI ÉS IRODALMI MINTÁI

A kisebb költőkre jellemző eredetieskedés, a források elhallgatása és tagadása Grellnél olyan szerencsés formában módosul, hogy kézírataiban úgyszólván minden tudatos átvételnél jelöli az eredetit. Kivételes eset persze nála is van. A jelenlegi anyag ismeretében világosan megállapítható, hogy elsődleges forrása a népköltészet volt. Nemcsak életkörülményei segítették ennek megismeréséhez, de ezen túlmenően tudatos érdeklődése is. A részben általa másolt és talán szerkesztett „*Felvidítő*”-k valóságos kincseshányái a XIX. század első negyede népdalanyagának.

Grell megállapíthatóan nemcsak az előtte ismeretes nóták összeírására törekedett, hanem ennél nagyobb célt tűzve maga elé, a hozzáférhető népdalokat is beleolvasztotta gyűjteményébe. Ezt tanúsítja a „*Nóták*” feliratú 5. kötet címlapján olvasható tájékoztató is: „Le iródott a Papszász Gyuri gyűjteményéből szóról szóra annak első és második kötete — hol is X kötet találtatik 824^a.”²⁸

A kötet végig Grell kezeírása és ez a népdalgyűjteményeknél általában nem szokásos forrásjelzés Grell módszerére jellemző. Saját műveiben is felbukkanak ehhez hasonló hivatkozások, de ugyanakkor a kötetben, ha más szerzőről van szó, ilyesminek nyoma sincs.

Költészetére a népies szemléletmód, egyes költeményeire a népi hagyományok ismerete vagy felhasználása érezhető tipikusnak. A tartalmatlan stílusfordulatok alkalmazásával általában nem él vissza, a formai népiesség inkább csak műfordításaiban és átköltéseiben érvényesül.²⁹

Grell költői műveit vizsgálva több érdekes megállapítást tehetünk. „*Magyarné*” c. epigrammájával³⁰ kapcsolatosan például egy olyan népi hasonlat útját figyelhetjük meg műköltészetünkben, amelynek azonos feldolgozása megvan már Balassinál³¹ is:

²⁷ Pezzl, i. m. 239. l.

²⁸ Mellette ceruzával: „Papszász Gyuri a Péchy Kata férje volt. L. Csoma Abauj m. nem. csal.” Papszászról bővebben: Pogány Péter id. tanulmányában: *Ethnographia* 1958. 93 skk.

²⁹ Így például „*Geszténye szín*” c. olaszból fordított költeményében (Juli, 73–74. l.) efféle sorok árulják el a magyar népköltészet szókincsének ismeretét: „Piros, mint a Pünköst gyöngy rózsája,” vagy „Fehér gyöngyvirág, május lánykája,” stb.

³⁰ 333 Ep. XXIV. sz.

³¹ Balassi Bálint összes versei. Bp. 1954. 48. l.

Grell :

Magyarné férjét sírátja
Búsul, zokog felette —
Bújában haját szaggatja
Sűrűn könnyez érette
Így a nyersfa bárha ég is
A más vége könnyez még is.

Balassi :

A fiatal fához
vagyok már hasonló,
ki még nyers és zöldellik,
Ki a tűzben lévén
egyfelől nedvesül
s másfelől égettetik
Így egyfelől szívem
tőled kinoztatik
s ismeg vigasztaltatik

(Chak Borbála nevére)

Grell jól ismerhette a sárospataki diákéletet és bizonyára sok érdekes dolgot meg is örökített ebből. Ma már nehezen állapítható meg, mely verseit lehetne e szempontból megnevezni, az egyik azonban meglepő összefüggésekre enged következtetni. „*Orvos Nagyhoz*”³³ c. epigrammája egybevethető Mikszáth *Különös házasság* c. regényének egy részletével. Az egyes mondatok pontosan megfelelnek egymásnak, csak a sorrendet kell megváltoztatni.

Grell :

Orvos Nagyhoz

Vagy ölsz, vagy gyógyítol, mind egyre megyen ki,
Azért háládatos nem lesz hozzád senki.
Meggyógyul beteged? Isten tartotta meg.
Ha meghal akkor azt mondják, te ölted meg.

Mikszáth :

„Ha a beteg meggyógyul, azt mondják, hogy magától is meggyógyult volna, ha nem gyógyul meg, akkor a doktor rontotta el. Ejh, cudar egy pálya ez! Hálára ne számítson az ember.”³³

Grell és Mikszáth forrása valószínűleg közös volt: a sárospataki deák-hagyomány.

Az epigrammaíró Grellre az antik klasszikusok közül nagy hatással volt Martialis. Nem utánzásról van szó, hanem követésről, témában, felfogásban, stílusban.³⁴ Noha közvetlen fordítást nem készített Martialisból, néha nagyon is felismerhető epigrammájának latin eredetije. Ennek igazolására idézzük az alábbi két³⁵ verset:

Szkárosi

Szkárosi még nem evett maga házánál soha — koplal,
Éhezik ő otthon s máshoz ebédre siet.

De Philone

Nunquam se caenasse domi Philo iurat; et hoc est;
Non caenat, quotiens nemo vocavit eum.

A dicséret

Mihály gazda a holtakat
Szokta csak magasztalni.
Dicséretjéért nincs nekem
Semmi kedvem meghalni.

³³ 333 Ep. 50. sz.

³⁴ Különös házasság. Bp. 1953. 45. l.

³⁵ Futólagos egybevetés alapján is párhuzamba állíthatóak Grell 333 *Epigrammák* kötetéből a következők: 4. sz., Mart. II. 80.; Grell, 250. sz., Mart. III. 61.; Grell, 18. sz., Mart. III. 95.; Grell, 32. sz., Mart. IV. 12.; stb.

³⁶ Grell, 333 Ep. CXLIII. sz., Martialis, V. 47.; Grell, i. m. 315. sz., Mart. VIII. 69.

In Vacerram

Miraris veteres, Vacerra, solos,
Nec laudas nisi mortuos poetas.
Ignoscas petimus, Vacerra : tanti
Non est, ut placeam tibi, perire.

Érdekes Catullus-reminiscenciát találunk Grell következő versében :

A hív szerető

Hogy Babit szeretni fogom
Halálig, azt esküdtem.
Esküvésemet egy tölgyfa
Levelére felmetszettem.
Egy sebes szél elrabolta
Magával a levelet,
Menj békével te jó levél :
Vigyed esküvésemet.

(333 Ep. 152. sz.)

Mulier quod dicit

Nulli se dicit mulier mea nubere malle
Quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
Dicit : sed mulier cupido quod dicit amanti,
In vento et rapida scribere oportet aqua.

(Carm. LXX.)

A magyar költők közül Csokonait tekinthetjük Grell legjobb ihletőjének. Szerelmi versein kívül más költeményei is sok rokonvonalat mutatnak Csokonai hangszerelésével.

A német irodalomból Hölti és Körner nyomán írt verseket feleségéhez, az olaszok közül a már említett költemény ismeretlen szerzője mellett Jacopo Sannazarot szólaltatta meg.

Prózai munkái közül a *Töredék a házasságról* c. tanulmányát elsősorban Rousseau *Contrat Social*-ja inspirálhatta. Lehet, hogy eredetiben olvasta, de minthogy nincs adatunk franciás műveltségére, hihetőbb, hogy Cziny József 1819-ben készült fordítása volt a közvetítő. Rousseau-n kívül félreismerhetetlenül megállapítható Johann Pezzl hatása is, akinek *Marokkanische Briefe* c. röpirata Grellnek úgyszólván minden munkájára rányomta bélyegét.

Grell János irodalmi munkássága, a társadalmi életünktől el nem szakadt költészete, felvilágosult szellemet eláruló tanulmánya és politikai röpirat-fordítása minden bizonnyal nem volt érdemtelen egy összefoglaló ismertetésre.